

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 7/3 2018 s. 1643-1659, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

İŞLEVSEL BAĞLAMDA KATMERLİ ÇATI KAVRAMI

Muharrem YILDIZ*

Geliş Tarihi: Mayıs, 2018

Kabul Tarihi: Eylül, 2018

Öz

Çatı, anlamsal değişim ve cümle içinde öğeler arası rol dağılımında oldukça etkin olduğundan dilin anlamsal boyutunun şekillenmesinde merkezi konumda yer alır. Çatı ekleri, cümlenin derin ve yüzey yapısında mantık çerçevesinde ve bir amaç doğrultusunda belirli değişimler meydana getirir. Bu değişimler esnasında da derin yapı ile yüzey yapı arasında anlamsal boyut şekillenir.

Türk dilinde dilbilgisel alandaki çatı çalışmalarında, fiilin ekler vasıtasıyla biçim değiştirme ve bu biçimsel değişimden cümle öğelerinin etkilenmesi incelenir. Bu inceleme de daha çok biçimsel düzlemde ele alınır. Oysa, çatı bahsini, salt şekilsel düzlemde ele almak, konunun izahı için yetersizdir. Çatı, şekil bilgisel, sözdizimsel ve anlamsal bir düzlemde irdelenmelidir. Aynı ekin farklı işlevlerine dikkat edilmeksizin yapılan şekil bilgisel tabanlı bu tasnifler konunun izahını karşılamada yetersiz kalmaktadır.

Konuya salt şekil bilgisel açıdan yaklaşmanın ortaya çıkardığı tartışmalı konulardan biri de fiil kök veya gövdesinin üzerine aynı çatı kategorisi içerisinde değerlendirilen iki ekin üst üste gelmesi ile oluşan, “katmerli çatı”, “çok çatılı”, “çift çatılı”, “katmerli edilgenlik”, “katmerli ettirgenlik” olarak adlandırılan durumdur.

İşlevsel bakış açısıyla çatı bahsine yaklaştığımızda, çatı eki olarak adlandırılan eklerin -çatı işlevi haricinde- “oluşlama”, “kılışlama” işlevlerini gördüğünü söyleyebiliriz. Bu işlevleriyle söz konusu ekler -çatı işlevlerinde olduğu gibi- sözdizimsel bir değişiklik meydana getirmemiş; etkileri, eylemdeki anlamsal değişimle sınırlı kalmıştır. Buradan hareketle, dil bilgisi kaynaklarında “katmerli çatı”, “çok çatılı”, “çift çatılı”, “katmerli edilgenlik”, “katmerli ettirgenlik” olarak verilen yapılarda çatı eklerinden birinin “oluşlama”, “kılışlama” veya “pekiştirme” işleviyle kullanıldığından katmerli çatı adlandırmasının hatalı olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada çatı ekleri olarak adlandırılan eklerin çatı fonksiyonu dışındaki “oluşlama”, “kılışlama” ve “pekiştirme” işlevleri üzerinde durulup, buradan hareketle de dil bilgisi kaynaklarında “katmerli çatı, çift çatılı, çok çatılı, katmerli ettirgenlik, katmerli edilgenlik” terimleri ile karşılanan çatı eklerinin üst üste gelme hadisesi incelenecektir. Bu yapılarda aslında “katmerli çatının” var olmadığı, söz konusu eklerden birinin çatı işlevi dışında “oluşlama”, “kılışlama” veya “pekiştirme” amaçlı kullanıldığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Katmerli çatı, oluşlama, kılışlama, pekiştirme.

* Öğretmen; Millî Eğitim Bakanlığı, muharremyildiz@hotmail.com.

CONCEPT OF MULTIPLE VOICE IN FUNCTIONAL CONTEXT

Abstract

As voice is rather active in semantic change and in casting among the items in the phrase, it stands in the central position in the shaping of a language's semantic dimension. Voice suffixes generate particular logical and purposeful changes in the deep and surface structure of the phrase. In due course of these changes, the semantic dimension between the deep structure and the surface structure takes forms.

In the grammar-based studies on voice in Turkish, the change in form a verb encounters through affixation and the effect of this formal change on the sentence elements is investigated. This investigation is dealt mostly on the formal plane. However, it is not enough to deal with voice just on the formal plane. Voice should be examined in morphological, syntactic and semantic planes. These morphological dissections carried out without paying attention to the different functions of the same affix are not enough to meet the explanation of the topic.

One of the argumentative topics caused by approaching the topic from only the morphological aspect is the situation referred to as "multiple voice", "multi-voiced", "double voice", "multiple passivity", "multiple factitive", which is formed when two affixes, which are evaluated within the same voice category are used on the verb stem one after another.

Upon approaching voice from the functional perspective, one can utter that affixes which are called as voice affixes do also have the function of "making action words" besides "making process words". With these functions, these affixes do not cause a syntactic change as they do in voice function and their effects remain limited with the semantic change of the verb. Thus, as one of the voice affixes is used with the functions of "making an action word", "making a process word" or "intensifying" in the structures which are given as "multiple voice", "multi-voiced", "double voice", "multiple passivity" and "multiple factitive", in grammar sources, the naming of the multiple voice is determined as incorrect.

This paper will investigate the successive use of voice affixes which are given under the names multiple voice, multi-voiced, double voice, multiple passivity and multiple factitive in grammar sources by focusing on the "making an action word", "making a process word" and "intensifying" functions of affixes which are called voice affixes, apart from those that have voice functions. It will be urged upon that in fact multiple voice does not exist in these structures and one of the aforesaid affixes is used for the aim of "making an action word", "making a process word" or "intensifying" functions apart from voice functions.

Keywords: multiple voice, making an action word, making process word, intensifying.

Giriş:

Türkçe dil bilgisi kitaplarında çatı bahsi [- (I)l-], [- (I)n-], [- (I)ş-], [- (I)t-], [- (I)r-], [-DIr-] ekleri üzerinden daha çok şekil bilgisel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu eklerin Türkçede çatı haricinde birden fazla işlevle kullanılması konunun izahını zorlaştırmış, konuya farklı bakış açılarının neticesinde farklı izahların getirilmesine neden olmuştur. Öncelikle, çalışmamızda çatı eki olarak adlandıracağımız bu eklerin işlevlerini detaylı bir şekilde ele almak yerinde olacaktır.

Çatı Ekleri Diye İsimlendirilmiş Olan Eklerin İşlevleri:

Konuyla alakalı olarak Türkçe dilbilgisi kaynaklarında [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-], [-(I)t-], [-(I)r-], [-DIr-] eklerinin genellikle iki işlevi üzerinde durulur: Bunlardan birincisi çatı kurma işlevi olup gramatikal bir görevi yerine getirir. Diğer işlev ise fiil kök veya gövdelerine eklenerek onlarda anlamsal bir değişiklik meydana getirdiği türetme hadisesidir. Bu işlevlere ilaveten sınırlı birtakım kaynaklarda bu eklerin kılışlama-oluşlama ve pekiştirme işlevinin de var olduğu belirtilmektedir. Çalışmamızda [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-], [-(I)t-], [-(I)r-], [-DIr-] eklerinin öncelikle çatı, görüngü (kılışlama-oluşlama), pekiştirme işlevlerinin açıklanması konunun izahı için gereklidir.

1. Çatı Kurma İşlevi:

Çatı kurma işlevi ile [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-], [-(I)t-], [-(I)r-], [-DIr-] ekleri yüklemle gelerek öznenin yüklemle olan münasebetini etkiler ve cümlede bulunması gereken zorunlu öğeleri belirler. Delice'nin bu noktada çatı bahsinin sadece kılış fiilleri ile ilgili olduğu tespiti önemlidir; çünkü çatı, yüklem ile öğeler arasındaki ilişkinin belirleyicisidir (DELİCE, 2002: 195). Oluş fiilleri ile kurulan cümlede özne yerine kurucu öge olarak nesne var olduğundan bu cümleler çatı bahsine konu olmaz.¹ Bu, aynı zamanda çatı konusunda çalışmamızı diğer çalışmalardan ayıran temel farklılıktır.

Delice'nin konuyla alakalı olarak şu tespitleri dikkate değerdir:

Cümle mantıksal dışavurum olduğuna göre, yapısal çözümlenişinin mantıksal çözümlenışıyle farklılık göstermemesi gerekmektedir. "Çiçek güzeldir," cümlesindeki 'çiçek' ile "Sonbaharda yapraklar sararır." cümlesindeki 'yapraklar' mantıksal olarak nesnedir; ama, dilbilgisel yapı çözümlemesinde özne diye adlandırılmaktadır; ki bu, çelişkili bir durum oluşturmaktadır. Bu çelişkiyi kaldırabilmek için, bu biçimbirimlere sözdizimsel çözümleme aşamasında da 'nesne' denmelidir (Delice, 2004).

Bu bağlamda [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-], [-(I)t-], [-(I)r-], [-DIr-] ekleri, edilgen, dönüşlü, işteş, ettirgen ve oldurgan olmak üzere beş farklı çatının belirmesine olanak sağlar. Bunlara ilaveten çatı işlevli bir ek alamamış kılış fiillerinin kurduğu etken çatı ile beraber Türkçede altı çeşit fiil çatısı mevcuttur.

a. Etken Çatı:

Gencan, "Turgut Yalçın'ı çağırdı. / Ben gideceğim. / Çocuk uyumuş." örneklerini vererek "Bu tümcelerde özneler, eylemlerin anlattığı işi, oluş ve kılışı yapmaktadır, yapandır;

¹ Oluş bildiren fiillerin yüklem olduğu cümlelerde kurucu öge olarak nesnenin yer aldığına dair Delice, *Türkçe Sözdizimi* adlı eserinde "Nesne" terimini tanımlarken şu ifadelerle yer verir: "Geçişli kılış fiillerinin yüklem olduğu cümlelerde öznenin yanında; oluş fiilleri ile ek-fiil marifetiyle yüklem olan isimlerin kurduğu cümlelere kılış fiillerindeki özne yerine kullanılan ve yüklem yanında zorunlu olarak bulunması gereken ögedir."

özneler yapıcıdır.” açıklamasına yer vererek etken çatıyı “Özneleri yapıcı olan eylemler etken çatılıdır.” şeklinde tanımlar. (Gencan, 1971, s. 280) Bilgin, etken çatıyı “Öznenin eylemde anlatılan işe doğrudan katıldığı eylem biçimidir. Başka deyişle, öznesi belli olan, işi öznenin yaptığını anlatan eyleme etken eylem denir.” şeklinde açıklar (Bilgin, 2002, s. 420). Kükey ise etken çatı için “...üzerinde özneye ait bir çatı eki bulundurmeyen ve öznesi yapıcı olan fiillere etken fiil ya da etken çatılı fiil adını veririz.” açıklamasını yapar (Kükey, 1972). Dizdaroğlu, “Özneleri yapıcı olan fiillere etken fiil denir. Yani etken fiillerin özneleri vardır ve bu özneler, belli işleri yapmaktadırlar.” şeklinde etken çatıyı tanımlar (Dizdaroğlu, 1963, s. 42). Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü’nde etken çatı için “Yüklem tarafından belirtilen işin özne tarafından doğrudan doğruya yapıldığını gösteren fiil çatısı; fiil çatısında aktif görünüş.” açıklamasını yapar ve “Hava karardı ve akşam oldu. / Kayıkçılar kayığı kıyıya çektiler./Şiddetli rüzgâr ağacın dallarını kırdı./ Ömrünüz boyunca emek sarf ettiniz.” örneklerini verir (Korkmaz, 1992, s. 58).

Yukarıda yapılan tanımların ortak özelliği, etken çatıyı yapıcı bir özne ile ilişkilendirmesidir. Bunlardan Korkmaz’ın verdiği “*Hava karardı ve akşam oldu.*” cümlesinde *karar-* ve *ol-* eylemleri oluş bildiren eylemlerdir. Oluş bildiren eylemler, özne tarafından doğrudan doğruya yapılmaz, bu eylemler nesne üzerinde belirli kanunlar neticesinde, sebepler dairesinde kendiliğinden gerçekleşir. “*hava*” ve “*akşam*” sözcüklerini özne olarak kabul etmek bile bunların “*karar-*” ve “*ol-*” eylemlerini *doğrudan doğruya* yapmadıkları, esasında bu eylemlerden etkilenen varlık ve kavramlar oldukları aşikârdır. Karpuz, Korkmaz’ın vermiş olduğu bu örneklere dikkat çekerek, olma bildiren eylem öznelerinin etken çatılı fiillerdeki gibi doğrudan doğruya eylemi gerçekleştirici olmadığını, bu yönüyle olma bildiren eylemlerin, etken çatılı fiillerden ayrıldığını ifade eder ve yalın durumdaki olma bildiren eylemler için olgan çatı terimini önerir. Karpuz, olma bildiren eylemlerin TDK *Türkçe Sözlük*’te yer alan eylemlerin %24’üne denk geldiğini tespit ederek bunların göz ardı edilemeyeceğini ifade eder (Karpuz, 2004).

Biz, oluş bildiren eylemlerle kurulmuş cümlelerde, kurucu ögenin nesne olduğunu ve çatı bahsinin özne-yüklem ilişkisiyle alakalı olduğunu düşündüğümüzden, bu eylemlerle kurulmuş cümlelerin çatı bahsinde ele alınmaması gerektiği kanaatindeyiz, ancak; oluş ifade eden eylemlerin tespitine dair kriterlerin ne olması gerektiği, üzerinde daha derinlemesine düşünülmesi gereken bir konudur. Kısaca; konu, eylemin aktif ve pasifliğiyle alakalıdır. Bu da eylemin gerçekleşmesinde irade sahibi bir ögenin var olup olmamasıyla ilintilidir. İrade, idrakte alakalıdır ve idrak dışı gerçekleşen eylemlerin oluş fiili sayılıp sayılmayacağı tartışmaya açıktır. *Evin terası denize bakıyor. / Yaz tatili geldi. / Hava açtı. / Rüzgâr çıktı. / Cam kırıldı. (kendi kendine) / Yavrucağız üşüdü. / Ayşe hıçkırıldı.* örneklerinde olduğu gibi duygu, ruh hâli,

biyolojik veya fiziksel durum vb. bildiren fiillerin oluş fiili sayılıp sayılmayacağı veya hangi anlamlarıyla oluş fiili sayılması gerektiği daha derinlemesine araştırılmalıdır, ancak; bu farklı bir makalenin konusunu teşkil etmektedir.

b. Edilgen Çatı:

Fiil kök veya gövdelerine [-(I)l-] ve [-(I)n-] eklerinden birinin kılış fiillerine getirilmesiyle öznenin gizlendiği çatıdır. Fiilin edilgen yapıya çevrilebilmesi için eylemin yapan veya yaptıran bir özne tarafından gerçekleştirilmesi gerekir. Bu bağlamda edilgenlik ekini alabilen fiiller kılış fiilleridir; çünkü, oluş fiilleri cümlede kurucu öge olarak nesne isteyen fiillerdir.

Polis yolu trafiğe açtı.

Ö Y

Yol trafiğe aç-ıl-dı. (edilgen)

N Y

Yarışmacılar pistin etrafını koştu.

Ö Y

Pistin etrafı koş-ul-du. (edilgen)

N Y

Ahmet fidanları diktirdi.

Ö Y

Fidanlar diktir-il-di. (edilgen)

N Y

Yukarıdaki örneklerde cümle edilgen yapıya çevrilmeden önce “*polis, yarışmacılar*” özneleri yapan, “*Ahmet*” öznesi yaptıran konumdadır ve fiiller birer kılış fiilidir.

Gerçekleşmesi için bir özneye ihtiyaç duymayan, bir nesne üzerinde kendi kendine süreç içinde gerçekleşen eylemler, edilgen yapıya çevrilemez; çünkü, bu eylemler belirsiz kılınacak veya gizlenecek bir özneye sahip değildir. Bu özelliğe sahip fiiller, oluş fiili olarak adlandırılır.

Bahar gelince çiçekler açtı.

N Y

Arabanın lastiği patladı.

N Y

Havalar iyice soğudu.

N Y

Yüreğim sızladı.

N Y

Gözleri pörtledi.

N Y

örneklerinde “aç-, patla-, soğu-, sızla-, pörtle-” eylemleri gerçekleşmek için örnek cümledeki manalarıyla bir özneye ihtiyaç duymaz. Zaten, eylem “çiçekler, arabanın lastiği, havalar, yüreğim, gözleri” öğelerinin üzerinde gerçekleştiği için bu öğeler nesne görevindedir. Bu cümlelerde gizlenecek veya belirsiz kılınacak bir özne bulunmadığından bu cümlelerin edilgen yapıyla ifadeleri de mümkün değildir.

Buraya kadar olan kısım için [- (I)l-] ve [- (I)n-] eklerinin işlevini kılış fiillerinden edilgen çatılı fiiller yapmak olarak belirleyebiliriz.

c. Dönüslü Çatı

Fiil kök veya gövdelerine [- (I)n-] ekinin getirilmesiyle eylemin özne üzerine dönüşünü ifade eden çatıdır. Dönüslü çatılı fiiller, kendisi için (*Ayşe elbise dik-in-miş. / Ayşe kendisi için elbise dikiymiş*), kendi kendini (*Ayşe, davet için süsle-n-iyor. / Ayşe kendi kendini süslüyor.*) kendi üzerine (*En sevdiği broşunu takındı. / En sevdiği broşunu kendi üzerine taktı.*) anlamları taşır.

Bu başlık altında [- (I)n-] ekinin işlevini, öznenin kendi kendini, kendisi için, kendi üzerinde yapma anlamlarını eyleme yüklemek olarak belirleyebiliriz.

d. Ettirgen Çatı

Ettirgen çatı Fiil kök veya gövdesi üzerine getirilen [- (I)t-], [- (I)r-], [- (I)r-] ekleri vasıtasıyla cümleye yaptıran konumda bir özne ekleme hadisesidir. Bu çatının en bariz özelliği iki farklı öznenin bir cümle yapısı içinde bulunmasını sağlıyor olmasıdır. Bu işlevle ortaya

çıkan bir yüklem, öncelikle *yaptıran özne* isteyecektir (Delice, *Yüklem Olarak Türkçede Fiil*, 2002). Yapan konumda yer alan özne ise yönelme hâli ekli bir isim olacaktır.

“*Ayşe evi hizmetçiye temizle-t-ti.*”, “*Mehmet, Mustafa'ya fidanları dik-tir-di.*” cümlelerinde “*Ayşe, Mehmet*” özneleri, fiilin bildirdiği işi bir başka kılıcıya yaptıran; “*hizmetçi ve Mustafa*” öğeleri ise işi yapan konumundadır. Dolayısıyla, bu cümleler ettirgen çatılıdır; ancak [- (I)t-], [- (I)r-], [-DIr-] ekleri eklendikleri bazı fiillere yaptıran konumunda bir özne ilave etmez. Bu eklerin ettirgenlikten farklı olan bu işlevine “Görüngü (kılışlama-oluşlama)” başlığı altında değineceğiz.

Ettirgen çatı başlığı altında [- (I)t-], [- (I)r-], [-DIr-] eklerinin işlevini cümleye yaptıran konumunda bir özne ekleyerek fiili ettirgen çatılı yapmak olarak belirleyebiliriz.

e. Oldurgan Çatı

Genellikle geçişsiz fiil kök veya gövdelerine getirilen [- (I)t-], [- (I)r-], [-DIr-] ekleri, kimi durumlarda cümleye eylemin gerçekleşmesine doğrudan iştirak eden bir özne ilave eder. Bu özne, ettirgen çatıdaki gibi emir, sipariş verici konumda değil; işi, bizzat yapıcı veya işe iştirakçidir. Bu nedenle, bu çatı, ettirgen çatıdan ayrılır. Bu eylemler, oldurganlık eki almadan önce de tek bir özne tarafından gerçekleştirilir.

Ayşe daldı. / Ayşe testiyi suya dal-dır-dı.

Metin aşağıya indi. / Metin eşyalarını alt kata in-dir-di.

Kuş ağacın dalına kondu. / Fatma Hanım, yakasına bir broş kon-dur-du.

Adam misafirhaneden çıktı. / Adam, ellerini ceplerinden çık-ar-dı.

Oldurgan yapı ile kılışlamayı birbirinden ayıran temel husus, oldurgan çatılı fiillerin eksiz biçimlerinin özneye dönük bir kılışı ifade ediyor olmasıdır. *dal-*, *in-*, *zıpla-*, *kon-*, *çık-* fiillerinin gerçekleşmesi için öznenin varlığı yeterlidir ve özne, bu eylemlerin aynı zamanda nesnesi konumundadır. Oldurganlık ekinin işlevi, nesne ile öznenin ortak olduğu bu yapıyı ayırtmaktır. Delice de bu konu da “*Bu çatı da gizil dönüşlü çatı grubunu oluşturan fiillerin özne içinde ‘kendini’, ‘özü’ anlamıyla gizlediği nesneyi ayırtmak ve o özne içinde gizli olan nesneyi bir başkası veya bir başka şey olarak cümlede açıkça bulunmasını sağlamak amacıyla kullanılır.*” açıklamasını yapmaktadır (Delice, 2009: 11).

f. İşteş Çatı

Kılış ifade eden fiillere [-(I)ş-] ekinin eklenmesiyle eylemin en az iki farklı özne tarafından karşılıklı veya ortaklaşa yapıldığını ifade eden çatıdır. Özne çoğul tek bir isim veya farklı en az iki isimden oluşur.

Öğrenciler el ele tut-uş-tular.

Ayşe ile Mehmet buluşmak için sözleş-ş-tiler.

Yöneticiler ile işçiler anla-ş-tılar.

2. Görüngü (Kılışlama-Oluşlama)

Delice, [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-], ekleriyle kılış fiillerinin oluş fiillerine, [-(I)r-], [-(I)t-], [-DIr-] ekleri ile de oluş fiillerinin kılış fiillerine dönüştüğünü ifade eder ve bu hadiseyi de “görüngü” terimi ile karşılar (Delice, *Çatı Eklerinin Bilinmeyen Bir İşlevi*, 2009).

Delice, [-(I)r-], [-(I)t-], [-DIr-] eklerinin kılışlama işlevi için şu örnekleri verir: [-(I)t-] eki için *ayılt-*, *cıvıt-*, *eksilt-*, *ihiyarlat-*, *ılt-* vb.; [-DIr-] eki için *ağırlaştır-*, *bulaştırmak-*, *köklendir-*, *soldur-*, *küflendir-* vb.; [-(I)r-] eki için ise *bitir-*, *düşür-*, *pişir-*, *şişir-*, *taşır-* (Delice, *Çatı Eklerinin Bilinmeyen Bir İşlevi*, 2009).

Ettirgenlik başlığında da ifade edildiği gibi ettirgenlikte fiilin bildirdiği işi bir başkasına yaptırma anlamı vardır. Ettirgen yapıli cümlelerde yüzey yapıda yaptırın konumunda, derin yapıda ise yapan konumunda bir özne mevcuttur.

Öğretmen metni yazdırdı. Yüzey yapıda özne: Öğretmen

Derin yapıda özne: çocuk, öğrenci vb.

[-(I)r-], [-(I)t-], [-DIr-] eklerini almış olan oluş tabanlı fiillerle kurulan cümlelerde ise özne, yaptırın değil yapan konumdadır. Bu tür fiillerde başkasına yaptırma anlamı yoktur. “Çocuk çamuru üzerine bulaş-tır-dı.”, “Aşçı hamuru cıvı-t-tı.”, “Babası balonu şiş-ir-di.” cümlelerinde yer alan “çocuk, aşçı, babası” özneleri eylemin bildirdiği işi yaptırın değil yapan konumdadır. Burada ettirgenlik ifadesi mevcut değildir. Cümlede, zorunlu öge olarak sadece nesne isteyen oluş fiilleri bu ekler vasıtasıyla özne alabilir hâle gelmiştir.

Delice, oluşlama hadisesini, kılış tabanlı fiilleri oluş tabanlı fiillere dönüştürme olarak ifade eder ve bu olayın [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-], [-IAş], [-IAN] ekleri vasıtasıyla yapıldığını belirtir (Delice, 2009). Bu konuda Korkmaz da [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-] eklerinin olma bildiren fiiller türetme işlevi üzerinde durur (Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 2009, s. 127-134).

[-(I)l-] ekinin edilgen çatı işlevi ile oluşlama işlevini birbirinden ayırt etmek gerekmektedir. İki farklı kategoriyi şekilsel yaklaşımla edilgen çatı olarak adlandırmak hatadır.

Sonbaharda yapraklar döküldü. (oluşlama)

Yollarına kırmızı güller döküldü. (edilgen)

cümlelerinde, birinci cümlede [-(I)l-] eki kılış ifade eden *dök-* eylemini oluş ifade eden bir eyleme çevirmiştir. Burada edilgenlik anlamı mevcut değildir. İşin kendiliğinden olduğu anlamı vardır. İkinci cümlede ise eylem cümlede ifade edilmeyen bir özne tarafından yapılmıştır ve edilgendir. Türkçede edilgenlik ve oluşlama kategorisi tek bir biçimbirimle karşılanmıştır. Çözümlemelerde bu hususa dikkat etmek gerekmektedir.

“Çay demlendi.” örneğinde [-(I)n-] eki, eylemin bir başkası tarafından yapıldığı anlamını katmak için kullanılmışsa edilgenlik; kendi kendine olduğunu ifade etmek için kullanılmışsa oluşlama görevi görmüştür.

“Avucumun içi kaşı-n-dı.” cümlesinde [-(I)n-] eki, eylemin kendi kendine gerçekleştiğini bildirdiği için oluşlama; “Ahmet durmaksızın kaşı-n-dı.” cümlesinde ise “Ahmet kendi kendisini kaşdı.” manası olduğu için dönüşlülük işlevi ile kullanılmıştır.

“Bu vaziyet acayip bir hâle dönü-ş-tü.” cümlesinde [-(I)ş-] eki, oluşlama; “Öğrenciler ödevleri böl-üş-tü.” cümlesinde işteşlik işlevi ile kullanılmıştır.

3. Pekiştirme ve İlave Ses

[-(I)n-] ve [-(I)t-] eki, tarihi Türk lehçelerinde ve günümüzde eklendiği bazı fiillerde, eylemin anlamını kuvvetlendirmek amaçlı kullanılmıştır. Eklerin bu işlevi çatı ve görüngü (kılışlama- oluşlama) işlevlerinden ayrı değerlendirilmelidir. Korkmaz, [-(I)n-] ekinin pekiştirme veya tekrarlama anlamında fiiller türettiğini ifade eder ve şu örnekleri verir: *bakın-*, *gezin-*, *homurdan-*, *kıpırdan-*, *mırıldan-*, *tapın-* (Korkmaz, 2009, s. 130).

[-(I)n-] ekinin pekiştirme işlevini tarihi Türk lehçelerinde daha net olarak görebilmek mümkündür.²

okı- “okumak” (ARAT, 1979, s.336)

okın- <okı-n- “okunmak, okumak” (Arat, 1979, s. 337)

munu emdi artuk bağırsaklıkın / bitip kodtum öt saw kumaru **okın** “İşte şimdi büyük bir bağlılıkla sana vasiyetim olan öğütlerimi yazıp bıraktım, **oku**.” (Kutadgu Bilig, 1356)”

² İlgili örnekler Muharrem Yıldız’ın “Eski Türkçede İşlevsel Bağlamda Çatı Ekleri” başlıklı yüksek lisans tezinden alınmıştır.

Hacıeminoğlu, [- (I)t-] ekinin Eski Türkçede pekiştirme, kuvvetlendirme amaçlı kullanıldığını ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984, s. 35). *ay-* “söylemek”, *ayt-* “söylemek” örneğini verir. [- (I)t-] ekinin pekiştirme işlevli kullanımına şu örnekler verilebilir:

bert- “*ezmek, çiğnemek, vurarak sertleştirmek, incitmek, zedelemek*” (Clauson, 1972, s. 358)

bertet- <*be-r-t-et- “*vurarak sertleştirmek, çiğnemek, vurarak yoğun ve sıkı bir hale getirmek, berkitmek*” (Hamilton, 2011, s. 169)

böz **bertetip** kars tokıyur “*Pamuklu beze vurarak sağlamlaştırıyor, yünlü kumaş dokuyorlar.*” (İKP II-2)

kamşa- “*sallanmak, yerinden oynamak, deprenmek*” (Clauson, 1972, s. 629)

kamşat- <kamşa-t “*sallamak, sarsılmak, sendelemek*” (Clauson, 1972, s. 629)

türük bodun adak **kamşattı** “*Türk halkının ayağı sendeledi.*” (Tekin, 2010, s. 61)

Delice de [- (I)t-] ekinin kimi fiillerde ilave ses + ettirgenlik yapısı içinde, ilave ses olarak kullanıldığını ifade eder ve *çıkart-t-tır-*, *kapa-t-tır-*, *kopar-t-tırmak-* örneklerini verir (Delice, 2006, s. 4).

Katmerli çatı, çatı ekleri olarak adlandırılan eklerin bu işlevleri dikkate alınarak, değerlendirilmelidir.

Türkçe dil bilgisi kitaplarında işlevi aynı olan eklerin üst üste gelmesi ile kurulan çatı için, katmerli edilgenlik (Gencan, 1971, s. 284), (Kükey, 1972, s. 48), katmerli faktitif (Ergin, 2001, s. 212), katmerli ettirgen (Hengirmen, 1995, s. 212); farklı çatı eklerinin üst üste gelmesi ile kurulan çatı için katmerli çatı (Gencan, 1971, s. 286); çok çatılı (Hengirmen, 1995, s. 214), (Aksan, Atabay, Özel, & Kutluk, 2003, s. 195), çift çatılı (Aksan, Atabay, Özel, & Kutluk, 2003, s. 195), katışık çatılı (Dizdaroğlu, 1963, s. 53) terimleri kullanılmaktadır (Yücel, 1999, s.169).

Türkçede çatı eklerinin üst üste gelebilirlik durumları dilbilgisi çalışmalarında belirlenmiştir. Konuyla ilgili Ergin (Ergin, 2001) ve Gülsevin’in (1999) vermiş olduğu bilgilerden hareketle aşağıdaki gibi bir tablo oluşturmak mümkündür. Tablo1 s: 12

Tablo 1³:

Çatı Ekleri	[-(I)l-]	[-(I)n-]	[-(I)ş-]	[-(I)t-]	[-(I)r-]	[-(I)r-]
[-(I)l-]	[-(I)l-] + [-(I)l-]	[-(I)l-] + [-(I)n-]	[-(I)l-] + [-(I)ş-]	[-(I)l-] + [-(I)t-]	[-(I)l-] + [-(I)r-]	[-(I)l-] + [-(I)r-]
	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor
[-(I)n-]	[-(I)n-] + [-(I)l-]	[-(I)n-] + [-(I)n-]	[-(I)n-] + [-(I)ş-]	[-(I)n-] + [-(I)t-]	[-(I)n-] + [-(I)r-]	[-(I)n-] + [-(I)r-]
	söylenil-	Kullanılmıyor	dayanış- (az sayıda örnek)	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	bulundur-
[-(I)ş-]	[-(I)ş-] + [-(I)l-]	[-(I)ş-] + [-(I)n-]	[-(I)ş-] + [-(I)ş-]	[-(I)ş-] + [-(I)t-]	[-(I)ş-] + [-(I)r-]	[-(I)ş-] + [-(I)r-]
	görüştül-	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	görüştür-
[-(I)t-]	[-(I)t-] + [-(I)l-]	[-(I)t-] + [-(I)n-]	[-(I)t-] + [-(I)ş-]	[-(I)t-] + [-(I)t-]	[-(I)t-] + [-(I)r-]	[-(I)t-] + [-(I)r-]
	taşıtıl-	sürtün- (az sayıda örnek)	sürtüş- (az sayıda örnek)	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	taşittir-
[-(I)r-]	[-(I)r-] + [-(I)l-]	[-(I)r-] + [-(I)n-]	[-(I)r-] + [-(I)ş-]	[-(I)r-] + [-(I)t-]	[-(I)r-] + [-(I)r-]	[-(I)r-] + [-(I)r-]
	düşürül-	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	düşürt-	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor
[-(I)r-]	[-(I)r-] + [-(I)l-]	[-(I)r-] + [-(I)n-]	[-(I)r-] + [-(I)ş-]	[-(I)r-] + [-(I)t-]	[-(I)r-] + [-(I)r-]	[-(I)r-] + [-(I)r-]
	giydiril-	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	giydirt-	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor

Çatı eklerinin üst üste gelebilirlik durumunu dikkate alarak konu ile alakalı en kapsamlı adlandırma çalışmasını Karpuz yapmıştır. Karpuz, çatı eklerinin toplam yirmi sekiz farklı biçimde fiile eklenişini tespit etmiş ve her bir yapıyı yapısal ve işlevsel özelliklerini dikkate alarak ayrı ayrı adlandırmıştır: *daya- etken, dayan- edingen**, *dayaş- * edişken**, *dayat- ettirgen, dayan- edilgen, dayanış- edinişken**, *dayandır- edindirgen**, *dayanıl- edinilgen**, *dayaştır- * ediştirgen**, *dayaşıl- * edişilgen**, *dayatış- ettirişken**, *dayattır- ettirtken**, *dayatıl- ettirilgen**, *dayanıştır- ediniştirgen**, *dayanışıl- edinişilgen**, *dayandırış- edindirilişken**, *dayandırt- edindirirken**, *dayandırıl- edindirilgen**, *dayaştırt- * ediştirtken**, *dayaştırıl- * ediştirilgen**, *dayatışıl- ettirişilgen**, *dayattırıl- ettirilgen**, *dayanıştırt- ediniştirtken**, *dayanıştırıl- ediniştirilgen**, *dayandırışıl- edindirilişilgen**, *dayandırtıl- edindirtilgen**, *dayaştırtıl- * ediştirtilgen**, *dayanıştırtıl- ediniştirtilgen** (Karpuz, 2007)

Tablodan hareketle edilgenlik işlevi ile kullanılan [-(I)n-] + [-(I)l-] ekli yapılar için Aksan çift çatılı terimini kullanır ve *ye-n-il-*, *boya-n-il-* örneklerini verir (Aksan, Atabay, Özel, & Kutluk, 2003, s. 195). Gencan (1971, s. 284) ve Kükey (1972, s. 48) bu yapı için “*katmerli edilgen*” terimini kullanılır ve sırasıyla *ara-n-il-di*, *de-n-il-ir*, *söyle-n-il-ir*, *başla-n-il-di*; *oku-n-ul-du*, *bekle-n-il-di*, *de-n-il-di*, *ye-n-il-di* örneklerini verirler. Bu konuya izah getiren Korkmaz, [-(I)n-] çatı ekinin edilgenlik ile karıştırılmaması için [-(I)n-] ekinin [-(I)l-] eki ile

^{3 3} Bu tablo Muharrem Yıldız’ın Eski Türkçede İşlevsel Bağlamda Çatı ekleri başlıklı Yüksek Lisans tezinden alınmıştır.

pekiştirildiğini ifade eder (2009, s. 547). Ergin de bu eylemlerde tek veya çift ekliliğin hiçbir mana farkı meydana getirmediğini ifade eder (2001, s. 205). Dolayısıyla bu yapıları şekilbilgisel bakış açısıyla katmerli edilgenlik veya çift çatılı olarak adlandırmak yanlıştır.

[-(I)n-] + [-(I)ş-], [-(I)n-] + [-DIr-], [-(I)ş-] + [-DIr-], [-(I)ş-] + [-(I)l-], [-(I)t-] + [-(I)l-], [-(I)t-] + [-(I)n-], [-(I)t-] + [-(I)ş-], [-(I)r-] + [-(I)l-], [-DIr-] + [-(I)l-] biçiminde farklı çatı eklerinin üst üste gelmesi ile kurulan çatı için Gencan (1971, s. 286) katmerli çatı (*sev-in-dir-*, *soy-un-dur-*, *giy-in-dir-*, *döv-üş-tür-*, *güzel-leş-tir-*, *gör-üş-tür-*), Aksan (2003: 195) çok çatılı (*gör-üş-tür-ül-*, *tanı-ş-tır-ıl-*, *yap-tır-ıl-*, *ara-ş-tır-ıl-*), Hengirmen (1995, s. 214) çok çatılı (*gör-üş-tür-ül-*, *tanı-ş-tır-ıl-mak-*), Dizdaroğlu (1963, s. 53) katışık çatılı (*tut-un-ul-*, *anla-ş-ıl-*, *giy-in-dir-*, *yap-tır-ıl-*, *acı-n-dir-*, *kayna-ş-tır-*, *gör-üş-tür-*) tanımlamasını yapıp örneklerini verirler.

Bu ve benzeri yapıları, çok çatılı veya katmerli çatılı olarak adlandırırken ekin oluşlama-kılışlama, pekiştirme işlevlerini dikkate almak gerekmektedir. Örneğin, *mayala-n-dir-* örneğinde [-(I)n-] eki oluşlama, *piş-ir-t* örneğinde [-(I)r-] eki kılışlama, *kapa-t-tur-* örneğinde [-(I)t-] eki ilave ses olarak kullanılmıştır. Bu eklerin üzerine çatı eki geldiği halde bu yapıları, katmerli veya çok çatılı olarak kabul edemeyiz.

yap-tır-ıl-, *giy-in-dir-*, *tanı-ş-tır-ıl-* örneklerinde her bir ek, çatı işlevi ile kullanılmıştır. Klasik dilbilgisi anlayışında, çatı adlandırması son eke göre yapılmakta, adlandırmada diğer eklerin çatı kurma işlevleri yok sayılmaktadır. Bu gibi yapılar için kullanılan *çok çatılı* (Hengirmen, 1995, s. 214), (Aksan, Atabay, Özel, & Kutluk, 2003, s. 195), *katmerli çatılı* (Gencan, 1971, s. 286), *katışık çatılı* (Dizdaroğlu, 1963, s. 53) veya sırasıyla ekin doğrudan işlevini ifade eden *ettirgen-edilgen çatı*, *dönüslü-ettirgen çatı*, *işteş-ettirgen-dönüslü çatı* gibi bir adlandırmaya mı gidilmesi gerektiği, öğretim ve konu kapsamı da dikkate alınarak tartışılmalıdır.

Türkçede ettirgenlik eki olarak verilen [-(I)r-], [-(I)t-], [-DIr-] eklerinin üst üste gelmesiyle kurulan yapı için Hengirmen (1995, s. 212) katmerli ettirgen (*Anne çocuğu dadiya uyu-t-tur-du. Ali adamı kiralık katillere öl-dür-t-tü. Annesi Yeşim'e yemeği dadı aracılığıyla yedir-t-ti.*); Ergin ise (2001, s. 212) katmerli faktitif (*geç-ir-t-tir-t-*, *çık-ar-t-*, *uza-t-tır-*, *öl-dür-t-*, *başla-t-tır-t-*) terimini kullanılır ve örneklerini verir.

Katmerli ettirgen yapılarda en az iki yaptıran özne⁴ yer alır. Anlam bulanıklığı nedeniyle bu sayı en fazla dört olabilir. Gülsevin, bu eklerin üst üste gelebilme durumlarına dair

⁴ Delice yapan ve yaptıran özneyi *Türkçe Sözdizimi* adlı eserinde şu şekilde açıklar: “Yaptıran özne, yüklemi ettirgen çatılı kılış fiillerinden oluşan cümlelerde dilbilgisine göre özne gibi duran; ancak, öznenin tanımına uymayan yalın isimlerdir: “[Ahmet] odunu yılların oduncusu Seyfi’ye kırdırdı.” örneğinde olduğu gibi. Bu cümlede Ahmet, kırma eylemini yapan kişi değil; sadece eylemin gerçekleşmesine vesile olan kişidir.

“Oldurgan-ettirgen eki {-Dir}- üst üste gelebilir. İki kere gelmesi yaygındır. Üç kere üst üste geldiğinde, genellikle iki kere gelmesi ile aynı anlamı taşır, pekiştirme ve kuvvetlendirme yapar. Dört kere üst üste gelebilmesi oldukça seyrekdir. Bu tür dörtlü örnekler de sadece geçişsiz fiiller üzerinde görülebilir (Gülsevin, 1999).” açıklamasını yapar.

Katmerli ettirgen yapılarda yaptıran +yaptıran + yapan (Ayşe evi Fatma aracılığıyla Gül’e temizle-t-tir-di.), yaptıran + yaptıran + yaptıran + yapan (Ayşe evi Fatma aracılığıyla Gül’ün vasıtasıyla Hatice’ye temizle-t-tir-t-ti.) biçiminde bir yapı kurulabilir. Bu üçlü yaptıranlı yapıda bile anlamın zorlandığı görülmektedir.

Katmerli ettirgen yapıları şekil bilgisel bakış açısıyla adlandırmak yanlış olacaktır. Bir yapının katmerli ettirgen sayılabilmesi için yukarıdaki gibi en az iki yaptıran ögenin bulunması gerekir. Kılışlama işlevli kullanılan [-(I)r-], [-(I)t-], [-Dİr-] ekleri cümleye yaptıran konumunda değil yapan konumunda bir özne ilave edip kurucu öge olarak nesne isteyen oluş fiilini kurucu öge olarak özne isteyen kılış fiiline dönüştürdüğü için üzerine bir ettirgenlik eki olsa da bu yapı katmerli ettirgenlik olarak adlandırılmaz.

Su ıldı.

N Y

Ayşe suyu ılı-t-ti.

Ö Y

Bu yapıyı ettirgen saymak mümkün değildir; çünkü, -t- eki oluş fiilini kılış fiiline çevirmiş ve kılışlama işlevi ile kullanılmıştır. Burada başkasına ettirme anlamı da yoktur. İş yapan kişi Ayşe’dir.

Ayşe suyu evin hanımına ılı-t-tir-di.

Yaptıran Ö Yapan Ö Y

Bu yapı [-(I)t-] ve [-Dİr-] ekini almış olduğu halde yapan + yaptıran özne bulundurduğu için ettirgendir. [-(I)t-] eki kılışlama, [-Dİr-] eki ettirgenlik işlevi ile kullanılmıştır.

Ayşe, çocuğu vasıtasıyla evin hanımına suyu ılı-t-tir-t-ti.

Yaptıran Ö Yaptıran Ö Yapan Ö Y

Yapan özne, ettirgen çatılı kılış fiillerinden oluşan cümlelerde gramerce yalın olması gereken fakat öznenin tanımına uymayan yaptıran öznenin dışında yönelme hali ekiyle çekimlenebilen ancak öznenin tanımına uyan özneler bulunmaktadır. Bu tip öznelere yapan özne denmelidir: “Ahmet odunu yılların oduncusu [Seyfi’ye] kırdırdı.” örneğinde olduğu gibi. Odunları kırma eylemini Seyfi yapmıştır; ancak, yaptıran öznenin yanında bulunduğu için çekimlenmiştir (Delice, 2012, s. 156-157).”

Bu yapı, iki yaptırın özne mevcut olduğundan katmerli ettirgen yapı olarak adlandırılabilir.

Katmerli ettirgen yapıların belirlenmesinde oldurganlık ekini almış olan yapılara da dikkat etmek gerekmektedir.

Ahmet topu zıpla-t-tır-dı. / Mehmet, Hasan'a eşyaları aşağıya in-dir-t-ti. benzeri yapılarda birinci ekin oldurganlık eki olduğu dikkatten kaçırılmamalıdır. Zaten bu yapılarda da sadece bir yaptırın özne mevcuttur.

Sonuç

1. Çatı belirlemede şekilbilgisel değil; işlevsel bakış açısı esas alınmalıdır.
2. Çatı belirlemede [-(I)l-] ve [-(I)n-] eklerinin edilgenlik, dönüşlülük ve oluşlama işlevleri birbirinden ayırt edilip adlandırma ona göre yapılmalıdır.
3. [-(I)ş-] ekinin işteşlik işlevi yanında oluşlama işlevinin de bulunduğu çatı belirlemede dikkate alınmalıdır.
4. [-(I)t-], [-(I)r-], [-(I)r-] ekleri eklendiği fiillere her zaman ettirgenlik anlamı katmaz. Bu ekler, oluş ifade eden fiillere eklendiklerinde bunlardan kılış ifade eden fiiller yaparak kılışlama işlevi ile de kullanılır.
5. Söz konusu eklerin kılışlama ve oluşlama işlevleri çatı haricinde farklı bir kategoride ele alınmalıdır.
6. [-(I)n-] eki bazı fiillerde pekiştirme, [-(I)t-] eki ise berkirtme yoluyla pekiştirme veya ilave ses olarak kullanılabilir.
7. [-(I)n-] + [-(I)l-] şeklindeki yapıları şekilbilgisel bakış açısıyla katmerli edilgenlik veya çift çatılı olarak adlandırmak yanlıştır.
8. Farklı çatı eklerinin üst üste gelmesi ile kurulan çatılar için *çok çatılı*, *katmerli çatılı*, *katışık çatılı* gibi veya; sırasıyla eklerin doğrudan işlevini ifade eden bir adlandırmanın yapılması gerektiği öğretim ve konu kapsamı da dikkate alınarak tartışılmalıdır.
9. Katmerli ettirgenlikte en az iki yaptırın öznenin var olması gerekmektedir. Üst üste gelen iki ettirgenlik eki her zaman katmerli ettirgen yapıyı meydana getirmemektedir.

Kaynaklar

- Aksan, D., Atabay, N., Özel, S., & Kutluk, İ. (2003). *Sözcük türleri*. İstanbul.
- Arat, R. (1979). *Kutadgu Bilig III indeks*. İstanbul: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Baasanjav, T. (2006). *TürkiyeTürkçesinde ve halha Moğolcasında çatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Clauson, S. (1972). *An etimological dictionary of pre-thirteenth-century*. Oxford At The Clarendon Press.
- Delice, H. (2002, Aralık). Yükleme olarak Türkçede fiil. *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, s. 185-212.
- Delice, H. (2004, S.4). Cümle öğelerinin sınırlandırılması ve cümlenin temel öğeleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, s. 127-170.
- Delice, H. (2006, 4/8). -t- + -tIr- yapısındaki fiillerde -t- ile -tır- eklerinin bulunuşu ve -t-nin ilave ses olarak kullanımı. *Turkish Studies İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*.
- Delice, H. (2009). Çatı eklerinin bilinmeyen bir işlevi. *ICANAS 38 (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)*, (s. 495-509). Ankara.
- Delice, H. (2009). Türk lehçe ve şivelerinde fiil çatılarının işleniş bağlamında yeni bir yaklaşım denemesi. *III. Uluslararası Türkoloji Kongresi*. Kazakistan/Türkistan.
- Delice, H. (2012). *Türkçe sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Dizdaroğlu, H. (1963). *Türkçede fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Ergin, M. (2001). *Türk dil bilgisi*. İstanbul : 2001.
- Gencan, T. (1971). *Dilbilgisi*. İstanbul: TDK Yay.
- Gülsevin, G. (1999). Çatı eki üzerinde kullanılabilen ekler. *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay. .
- Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*. Ankara: Cönk Yay.
- Hamilton, J. (2011). *İyi ve kötü prens öyküsü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Hengirmen, M. (1995). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara : Engin Yay.
- Karpuz, H. (2004). Olma bildiren eylem için bir terim önerisi: olgan çatı. *V. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı Bildirileri I* (s. 1673-1684). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Karpuz, H. (25-27 Nisan 2007). Türkiye Türkçesinde eylem çatılarının yeniden yapılandırılması ve yeni terim önerileri. *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, (s. 651-656). Erzurum.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Kükey, M. (1972). *Uygulamalı örneklerle Türkçede fiiller*. Ankara: Olsun Kardeşler Mat. .
- Tekin, T. (2010). *Orhun Yazıtları*. Ankara: TDK Yay.
- Yıldız, M. (2014). *Eski Türkçede İşlevsel Bağlamda Çatı Ekleri Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yücel, B. (1999). Türkiye Türkçesinde fiil çatıları. *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı II* (s. 156-190). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Extended Abstract

Within the classical grammar understanding, the matter of voice has been examined in morphological grounds through the affixes of -(I)l-, [-(I)n-], [-(I)ş-], [-(I)t-], [-(I)r-], [-Dİr-]; however, these affixes ,besides voice function, have also the functions of making process words, making action words, reinforcement and derivation. The structures which are formed with successive usages of the affixes of [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-], [-(I)t-], [-(I)r-], [-Dİr-] have been named as *multiple voice*, *multi voiced*, *double voice* and *mixed voice* ignoring the affixes' functions of making process words, making action words, reinforcement and derivation. It is necessary to distinguish the affixes' functions of voice, making action words, making process words, reinforcement and derivation to determine multiple voice.

Active voice is the one founded with action verbs without any voice suffixes. Passive voice is the one in which subject hides by bringing one of the affixes of [-(I)l-] and [-(I)n-] to the stems of active verbs. To transform a verb into passive structure, the action must be carried out by an agent who is the performer or causer. Reflexive voice verbalizes the turning of the action to the agent by bringing the affixes of [-(I)n-] to the stem of the verb. Causative voice is the addition of a causer agent by means of the affixes of [-(I)t-], [-(I)r-], [-Dİr-]. Two different agents exist in a sentence structure in this pattern. In transitivised voice, an agent that directly participates in eventuating is added to the phrase in some cases with the affixes of [-(I)t-], [-(I)r-], [-Dİr-] which are generally brought to the intransitive verb stems. In these patterns, the agent is personally a performer or in a position of a participant. With this feature, transitivised voice differentiates from causative voice. Reciprocal voice expresses the voice in which the action is carried out by at least two different agents reciprocally or collectively by adding the affixes of [-(I)ş-] to action verbs.

Another function of the affixes of -(I)l-, [-(I)n-], [-(I)ş-], [-(I)t-], [-(I)r-], [-Dİr-] is to make state verbs from action verbs with the affixes of [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-] and to make action verbs from state verbs with the affixes of [-(I)r-], [-(I)t-], [-Dİr-]. This corresponds to the term of phenomenon.

In the function of making action verbs, state verbs which require an object as a compulsory item can take agents by means of the affixes of [-(I)r-], [-(I)t-], [-Dİr-]: *ayılı-*, *cıvıt-*, *ağırlaştır-*, *bulaştır-*, *bitir-*, *düşür-* etc.

Making process words is to transform action-based verbs into state-based verbs with the affixes of [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-]. In the examples of “*Avucumun içi kaşı-n-dı.*, *Bu vaziyet acayip bir hale dön-üş-tü.*, *Sonbaharda yapraklar dök-ül-dü.*”, the affixes of [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-] have been used within the function of making process words.

Multiple voice must be evaluated considering the above-mentioned functions of the affixes named as voice suffixes.

In Turkish grammar books, the terms of multiple passivity and multiple causativisation have been used for the voice which is built with the successive uses of the affixes having same functions while multiple voice, multi-voiced, double voice and mixed voice have been used for the voice which is formed with the successive uses of different voice suffixes.

The terms of double voice and multiple passivity have been used for the structures which have the affixes of [-(I)n-] + [-(I)l-]. In the structure in which the examples of *ye-n-il-*, *boya-n-il-*, *ara-n-il-di*, *de-n-il-ir*, *söyle-n-il-ir*, *başla-n-il-di*; *oku-n-ul-du*, *bekle-n-il-di*, *de-n-il-di* are given in grammar sources, being one or double affixed does not lead to a difference in meaning. Hence, it is wrong to name these structures as multiple passivity or double voice.

Definitions of multiple voice, multi voiced and mixed voice have been used for the successive usage of different voice suffixes such as [-(I)n-] + [-(I)ş-], [-(I)n-] + [-Dİr-], [-(I)ş-] + [-Dİr-], [-(I)ş-] + [-(I)l-], [-(I)t-] + [-(I)l-], [-(I)t-] + [-(I)n-], [-(I)t-] + [-(I)ş-], [-(I)r-] + [-(I)l-], [-Dİr-] + [-(I)l-] and the examples of *sev-in-dir-*, *soy-un-dur-*, *giy-in-dir-*, *döv-üş-tür-*, *güzel-leş-tir-*, *gör-üş-tür-*, *gör-üş-tür-ül-*, *tanı-ş-tır-il-*, *yap-tır-il-*, *ara-ş-tır-il-*, *tut-un-ul-*, *anla-ş-il-*, *acı-n-dir-*, *kayna-ş-tır-*, *gör-üş-tür* have been given. It is necessary to consider the affixes' functions of making process words, making action words and reinforcement when naming this and similar structures as multi voiced or multiple voice.

Multiple passivity has been used for the voice which is formed with the successive uses of the affixes of [-(I)r-], [-(I)t-], [-Dİr-]. To be able to define these structures as multiple passivity, at least two causer items must exist. This number can be maximum four because of ambiguity. Since the affixes of [-(I)ş-]

(I)r-, [-(I)t-], [-DIr-] which are used for the function of making action words transform state words requiring agents as constituent items into action verbs requiring agents as constituent items by adding agents in the position of producers not causers, this structure cannot be named as multiple voice even though it takes causative suffixes.

In consequence, in the process of voice identification, functional perspective, not morphological perspective must be based on.

The functions of passivity, reflexive and making process words of the affixes of [-(I)l-] and [-(I)n-] must be distinguished and naming must be carried out accordingly.

When naming voice, it must be considered that the affixes of [-(I)ş-] have not only reciprocal function but also the function of making process words.

The affixes of [-(I)t-], [-(I)r-], [-DIr-] do not always give causativisation meaning to the verbs that they are added. When these affixes are added to the state verbs, they have also been used with the function of making action words by making action verbs.

The functions of making action words and making process words of the affixes of [-(I)l-], [-(I)n-], [-(I)ş-], [-(I)t-], [-(I)r-], [-DIr-] must be evaluated in a different category except for voice.

It is wrong to name the structures in the form of [-(I)n-] + [-(I)l-] as multiple passivity or double voice within morphological perspective.

At least two causer agents must be found in multiple causativisation. The successive uses of causative suffixes do not always create the structure of multiple passivity.